

קונצ'רטו מס. 2 לפסנתר ותזמורת מאת לודוויג ואן בטהובן

על היצירה

הקונצ'רטו מס. 2 בסי במול מגיור הוא למעשה הראשון מבין חמישה הקונצ'רטי לפסנתר ותזמורת שכתב בטהובן במהלך חייו. בטהובן ביצע בעצמו את תפקיד הפסנתר בהופעת בכורה בשנת 1795, בהיותו בן 25. הקונצ'רטו מסומן כמס. 2 כיוון שהוצאתו לאור נדחתה עד לאחר ההוצאה לאור של הקונצ'רטו שנקרא מס. 1.

השפעתו של מוצרט, אותו העריץ בטהובן הצעיר ושאף להפוך לתלמידו, ניכרת היטב בסגנונו המוסיקלי של הקונצ'רטו, אם כי ניכרים כבר גם סימנים לניב האישי הסגנוני של בטהובן.

מבנה הפרק

הפרק השלישי, הקרוי רונדו, מצטיין במצב-רוח עליז ורווי אנרגיה מתפרצת. נעימות הנושאים, הבנויות באופן סימטרי, מלאות תנועה וקלילות. החטיבות מובחנות היטב, ומבנה הרונדו שקוף.

יחד עם זאת אפשר להגדיר את המבנה גם כרונדו-סונטה בשל המצאותם של:

- מעברים באופי של גשר
- מבנה טונלי אופייני לצורת הסונטה
- חטיבה מודולטורית (בדומה לחטיבת הפיתוח בצורת הסונטה)

א וקודה	ב	ד	א	ג	א	ב	א	
ריטורנלו וקודה	גשר אפיזודה 1	אפיזודה 3	ריטורנלו	אפיזודה 2	ריטורנלו	גשר אפיזודה 1	ריטורנלו	מבנה רונדו
נושא ראשון וקודה	נושא שני	מלודיה חדשה	רפריזה: נושא ראשון	פיתוח	פיתוח	גשר ונושא שני	תצוגה: נושא ראשון	צורת סונטה

התבניות הריתמיות המנוגדות

הפרק זורם במרץ ובחיוניות באמצעות עימות חוזר ונשנה בין שתי תבניות יסוד ריתמיות:

- תבנית ראשונה המקבילה למשקל הפואטי "יאמבוס" בשירה הקלאסית.

תבנית זו היא ערנית ומעט אגרסיבית. היא מאפיינת את נעימת הנושא הראשי בחטיבה א'.

- תבנית שנייה המקבילה למשקל הפואטי "טרוכיאוס".

זוהי תבנית נינוחה ורכה, והיא מאפיינת את נעימת הנושא השני בחטיבה ב'.

נעימת הנושא הראשון

(1 – 8, פסנתר ולסמן את שתי הפסוקיות ואת ארבע תבניות המקצב היאמביות.)

הנושא הראשון בנוי באופן סימטרי מזוגות של תיבות, היוצרות פסוקית פותחת ופסוקית סוגרת.

בפסוקית הפותחת מאופיינת התבנית ה"יאמבית" בהדגשות חריפות המטעימות, בניגוד למקובל, את השמיניות הקלות. עובדה זו מעניקה לנעימה פיקנטיות, תנופה, ומרץ שופע.

הפסוקית הסוגרת "פטטנית" ומתגלגלת באופייה, ומשמשת ניגוד ופתרון לתקיפות של הפסוקית הפותחת.

נעימת הנושא השני

(49 – 56, פסנתר, לסמן שתי פסוקיות, זוגות התיבות, ואת כל התבניות הטרוכיאיות)

גם נושא זה, כמו הראשון, בנוי באופן סימטרי מזוגות של תיבות, היוצרות פסוקית פותחת ופסוקית סוגרת. תבניות המקצב הטרוכיאי, המתון בדרך-כלל, מסתיימות דווקא בהפתעה בהדגשה חריפה, שדומה לזיסטה ריקודית משעשעת.

במהלך הפרק מופיעים ווריאנטים שונים של תבניות המקצב הבסיסיות:
ווריאנטים של תבנית המקצב היאמבית :

1. לקראת תחילת הקודטה של נעימת הנושא הראשון, בידי התזמורת

Viol. I

Handwritten musical notation for Violin I, showing a melodic line with accents and sf markings.

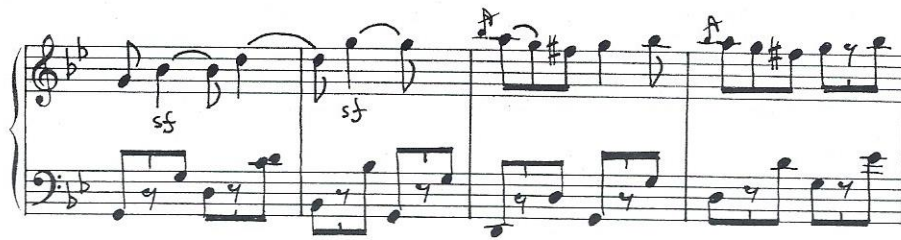
3. עם תום הנושא השני, ב"צביטות" הפסנתר

pno.

Handwritten musical notation for piano, showing a rhythmic pattern with accents.

4. בתחילת חטיבה ג' (אפיזודה שנייה המתפקדת כפיתוח)

Handwritten musical notation for piano, showing a complex rhythmic pattern with accents and sf markings.

5. בנעימת האפיזודה השלישית

pno.

Handwritten musical notation for piano, showing a complex rhythmic pattern with accents.

6. לקראת סיום הפרק, בנעימת הנושא הראשון בפסנתר בלבוש מפתיע, במעין היפוך תפקידים של כבד וקל:

pno.

Handwritten musical notation for piano, showing a complex rhythmic pattern with accents.

ווריאנטים של תבנית המקצב הטרוכיאית :

1. בדו-שיח בין הפסנתר והתזמורת בגשר שלאחר חטיבה ב' :

Musical score for Flute (Fl.) and Piano (Pno.). The Flute part is written in treble clef with a key signature of one flat (B-flat). The Piano part is written in bass clef. The score includes dynamic markings: *f*, *sf*, *pno.*, *tr.*, *sf*, and *sf*.

2. ברטרנזיציה בתפקיד הכינור הראשון :

Musical score for Violin I (Vln. I) in treble clef with a key signature of one flat (B-flat). The score shows a melodic line with various rhythmic values and phrasing.

3. במהלך הקודה בדו-שיח הקטוע בין הפסנתר והתזמורת

Musical score for Piano (Pno.) and Violin I (Vln. I). The Piano part is in bass clef and the Violin I part is in treble clef, both with a key signature of one flat (B-flat). The score includes dynamic markings: *pno.*, *Vln. I*, *pno.*, and *Vln. I*. A piano (*p*) marking is also present.

בנוסף לתבניות שהוזכרו לעיל , בולט בפרק רעיון ריתמי נוסף המופיע לראשונה בגשר :

Musical score for Flute (Fl.), Violin I (Vln. I), Bassoon (Bn.), and Viola (Vla.). The Flute and Violin I parts are in treble clef, while the Bassoon and Viola parts are in bass clef. The key signature is one flat (B-flat). The score shows a complex rhythmic pattern with various note values and rests.

רעיון זה מצטיין באופי חגיגי, הכרזתי, באמצעות צלילים ממושכים העוצרים לרגע את התנועות הנמרצת האופיינית של הפרק. אל תוך המרקם ההומוריתמי משתחלים רמזים של כניסות פוליפוניות בין כלי נשיפה מעץ. רעיון מוסיקלי זה חוזר בפרק בנקודות מפנה מבניות ומכריז בדרך כלל על הופעת הגשר.

וריאנט של הרעיון מופיע בחטיבה ג, חטיבת הפיתוח, כגשר מודולטורי בין ההופעות החוזרות של הנעימה.

The image shows two systems of musical notation for Flute (Fl.) and Oboe (Ob.). Each system consists of two staves. The first system has a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The second system has a bass clef and a key signature of one flat. Both systems feature a series of notes with dynamic markings like 'sf' and 'f'.

הרעיונות המוסיקליים על הווריאנטים שלהם, עוצבו בפרק זה על ידי בטהובן הצעיר במלאכת מחשבת של הלחנה. הניצול של החומרים התמטיים מעניק רענונות וגיוון רב לדיאלוגים התוססים בין הפסנתר והתזמורת.

מעקב בעת האזנה:

הפסנתר פותח בנעימה הקלילה והריקודית של הנושא הראשון המתאפיינת בתבנית מלוריתמית פיקנטית שבה שתי הטעמות רציפות. המשכו של הנושא בהגד "פפטטיבי" ומתגלגל במפעם מהיר ובסטקטו. הנעימה הנמרצת מקרינה זרימה בלתי פוסקת על כל הפרק.

The image shows two systems of musical notation for piano accompaniment. Each system consists of two staves (treble and bass clef). The first system has a treble clef and a key signature of one flat. The second system has a bass clef and a key signature of one flat. Both systems feature a series of notes with dynamic markings like 'sf' and 'f'.

The image shows two systems of musical notation for piano accompaniment. Each system consists of two staves (treble and bass clef). The first system has a treble clef and a key signature of one flat. The second system has a bass clef and a key signature of one flat. Both systems feature a series of notes with dynamic markings like 'sf' and 'f'.

התזמורת, בטוטי של כלי קשת וכלי נשיפה מעץ, עונה לו נמרצות בחזרה על שני פסוקי הנעימה, ומוסיפה קודטה עם ווריאנט של התבנית ה"פיקנטית". דקויות דינמיות מובילות אל סיום הנושא באקורדים עזים.

התזמורת מציגה רעיון חגיגי ברוח הכרזה. הצלילים ממושכים והמרקם אחיד עם רמיזות פוליפוניות חיקוייות.

Fl., Vln. I
Bn., Vla.

A short musical excerpt showing the first few measures of the Flute and Violin I parts. The Flute part is in a treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 4/4 time signature. The Violin I part is in a bass clef with the same key signature and time signature. The notation includes quarter notes, eighth notes, and rests.

הפסנתר קוטע את ההכרזה התזמורתית בנוכחות משכנעת של היגדים זריזים המטפסים כלפי מעלה. ההופעה השנייה של הרעיון ההכרזתי בידי התזמורת, נקטעת שוב בצלילי הפסנתר המשתלט הפעם על החלל האקוסטי כולו. במעברים סולמיים המתגלגלים מטה מטה מוביל הפסנתר אל מלודיה חדשה, שאופייה ריקודי. זהו הנושא השני. מבנהו של הנושא בסימטריה מאוזנת וברורה, כשבכל פסוק סדרת דילוגים קלים ושיא מוטעם המתפרק אל רצף צלילים עדין בירידה:

A system of piano musical notation consisting of two staves. The upper staff is in a treble clef and the lower staff is in a bass clef. The key signature is one flat (B-flat) and the time signature is 4/4. The music features a mix of eighth and quarter notes, with some chords and rests.

A second system of piano musical notation, continuing from the first system. It consists of two staves in treble and bass clefs, with a key signature of one flat and a 4/4 time signature. The notation includes various rhythmic patterns and chordal structures.

גם כאן עונה התזמורת תוך חזרה על הנושא, אך בווריאנט ריתמי קל.

הפסנתר קוטע אותה ומשלים את שני פסוקיה, לסרוגין עמה, בווריאנט נוסף, פראי יותר, שצליליו מתרוצצים וצפופים:

הדו-שיח בין התזמורת לפסנתר ממשיך תוך כדי הצגת רעיון מוסיקלי חדש המבליט את התבנית ה"טרוכאית":

הפסנתר משלים את המהלך בתנועה יורדת:

וממשיך בפיגורות ריתמיות דמוי "צביטות":

ואריאנט מצופף של צביטות אלו בונה את המעבר המועשר בשילוב עדין של צבעי כלי הנשיפה מעץ המשמיעים תרועות מאופקות, ומפנים מייד את מקומם להמשך המעבר בידי הפסנתר.

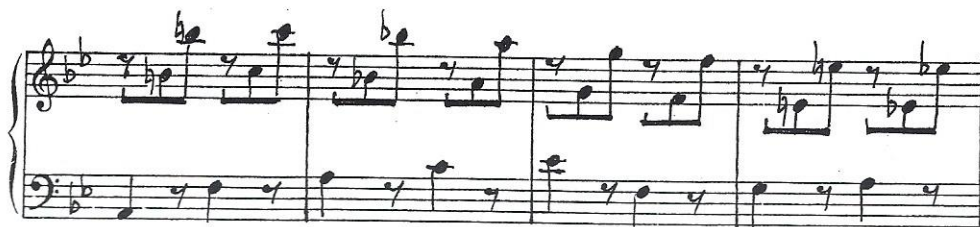
הסולן מסתער על המקלדת בגלים של סולמות עולים שביניהם זרועות אתנחתות מעוררות סקרנות לבאות. סולם כרומטי עולה מוביל חזרה אל הנעימה הראשונה המופיעה, כצפוי, ראשית על ידי הסולן ואחריו על ידי התזמורת. הפעם הקודטה המשלימה את חטיבת הנושא הראשון מתארכת והופכת למנוף מודולטורי המבשר, על ידי מהלכים יורדים החוזרים ונשנים בעוצמה גוברת, את חטיבת הפיתוח.

וואריאנט של התבנית ה"פיקנטית" בוקע בפסנתר ויוצר מהלך סינקופי בעוצמה מאופקת ובליווי פיציקטו שקט בכלי הקשת. המוטיב מטפס במהלכו אל עבר שיא, מתגלגל, ופותח בסדרה של מודולציות:

כלי הנשיפה מעץ, בקו מתאר יורד, משמיעים את הרעיון ההכרזתי ומובילים לטונליות חדשה.

המהלך הסינקופי ה"מטפס" חוזר, מתגלגל ונסגר. הרעיון ההכרזתי מופיע שוב ומוביל אל תחנה טונלית חדשה.

בהופעה השלישית המהלך הסינקופי נדחס. הפסנתר מפגין נוכחות נמרצת
 בטרילרים, מתעמת לרגע עם התזמורת, נשאר לבדו על ה"במה", ובסדרה של
 פיגורציות פשוטות ההולכות ונמוגות נותן את האות המתבקש לשובו של הנושא
 הראשון.

נעימת הנושא הראשון, המרכזי, חוזרת שוב בפסנתר בטונאליות הראשית, ובזאת
 מכריזה על תחילת הרפריזה. היא נענית, כמו בראשית התצוגה של הפרק על ידי
 טוטי תזמורת נמרץ המסתיים בקודטה.
 בהמשך מופיע הרעיון ההכרזתי, במרקם המסיבי האופייני לו, ושוב נקטע על ידי
 הפסנתר בהגדים זריזים בתנועה עולה.
 אחריו נשמעת נעימה חדשה, שובת לב, במשטח הרמוני אחר.

ממנה ממשיך הפסנתר למעברים סולמיים המתגלגלים מטה מטה אל הנעימה
 הריקודית.

שוב נשמעות ה"צביטות" על ידי הסולן, ובהמשכן כלי הנשיפה מעץ מעשירים את
 המרקם בצבעים.

הפסנתר מקיף את כל המקלדת בגלים של סולמות עולים, כל גל, השקט מקודמו,
 מזמן כניסה מפתיעה ברכותה של הנעימה הראשית. רכות זו נובעת מן העיצוב
 הריתמי החדש, שהוזה ממקומו:

אך התזמורת מחזירה את הנוסח המקורי, הפיקנטי של הנעימה בתפנית חדה ומתעצמת:

הפסנתר מתפרץ אל תוך הטוטי התזמורתי בפיגורציות הגולשות מטה בארפזים ובמהלכים כרומטיים המוליכים אל הקודה.

דו שיח של הגדים קצרצרים בין הפסנתר לכלי הקשת במרקם שקוף, מזכיר את הנעימה הריקודית של הנושא השני בפרק על תבניותו ה"טרוכאיות":

בתמציתיות רבה מוזכרים חלקי מוטיבים בדו-שיח בין הפסנתר והתזמורת. הפסנתר מנעים באמירות גלנטיות ובצלילים מקושטים, וסביבו התזמורת מלווה באיפוק רב. צלילי הפסנתר על סדרת הטרילרים המתעצמים ודועכים עם נגיעות סונוריות קלות של התזמורת, מרמזים על הסיום ההולך וקרוב.

תפנית מפתיעה ובלתי צפויה דוחה את אקורד הסיום: הפסנתר משמיע סדרה של חמישה אקורדים שקטים במשלבו הגבוה. התזמורת מפירה את הרצף הסימטרי הצפוי, ואף מגבירה תחושה של א-סימטריה בפרץ הטוטי המסיים בעוצמה אדירה את הפרק.

הפרק נחתם באקורדים נמרצים וצפופים בשלוש אמירות החלטיות.

הצעות לפעילויות:

1. האזנה לנעימת הנושא הראשון (הריטורנלו), בידי הפסנתר ואח"כ בתזמורת, תוך התייחסות אל:
 - האווירה ותכונות האופי שלו
 - המרכיבים המוסיקליים היוצרים את האווירה העולה ממנו
 - המשתתפים- המבצעים וסדר הופעתם
 - עמידה על ההבדלים (זהה, שונה, דומה), בין שתי ההופעות הרציפות של נעימת הריטורנלו
 -
2. שיחה על זיאנר הקונצ'רטו, על המלחין על רקע תקופתו, ועל קהל המאזינים –הבורגני "החדש", הצורך מוסיקה באולמי קונצרטים.
3. אופציות ללימוד נעימת הריטורנלו:

א.

- התלמידים מאזינים ומתנסים בתאור מהלך הריטורנלו על כל מרכיביו בתנועות מאולתרות.
- המורה מנהלת דיון על המשותף בין התנועות המאולתרות שבהן תארו התלמידים כל אחד ממרכיבי הריטורנלו. (הדיון יעביר את התלמידים מן ההתנסות החושית- המוטורית אל הבחנות קוגניטיביות והמשגתיות)

ב.

- התלמידים מאזינים תוך חיקוי תנועות המוצעות על ידי המורה, המתארות את:
 - האנרגיה הטבועה בריטורנלו
 - קו המתאר
 - הרעיונות הריתמיים
 - ההבדל בין שתי הופעות הנעימה (בפסנתר, בתזמורת)
- שיחה על התחושה של צבירת אנרגיה ודחיסות הנוצרות לקראת סיום הנעימה

ג.

- התלמידים מאזינים תוך מעקב אחר המורה המצביעה על גראף רשום בבריסטול או בשקף, המתאר את התכונות הבולטות של הריטורנלו
- התלמידים מאזינים ומבצעים את מהלך הגראף "באוויר", עם תמיכה והנחייה של המורה לפי הצרך.
- התלמידים מקבלים את הגראף בדף אישי ועוקבים באצבע אחר סימניו תוך האזנה לנעימת הריטורנלו
- הכתה מתחלקת לקבוצות; כל קבוצה תבחר בכלי הקשה המתאימים לתאור תכונות הנעימה ותבצע את הצעתה בעוצמה שקטה
- הכתה מתנסה במעקב אחר התווים של שני הנושאים הראשיים, הרשומים על בריסטול; תחילה על פי נגינת המורה, בטמפו מתון, ועד

לתרגולת מעקב הולמת לטמפו "אלגרו" לקראת ההאזנה אל שני הנושאים של היצירה המוקלטת

4. אפשרויות להבחנת נעימת הריטורנלו במהלך הפרק על פי האופציות שהוצעו בסעיף 3

- התייחסות אל ההופעות החוזרות של הנעימה הראשונה ולמושג "ריטורנלו"
- התלמידים משלימים את סדר הופעת החטיבות החוזרות והשונות על פי הסימון הבא:
א, ב, ...

• התייחסות אל המושג רונדו

5. אפשרויות לתאור בתנועה את כל מהלך הפרק- מעין ריאליזציה- (מומלץ להאזין לחטיבות מסוימות תוך תנועה ולחטיבות אחרות ללא תנועה)

- התלמידים מתחלקים לקבוצות קטנות; כל קבוצה תבחר באחד משני הנושאים הראשיים, תגבש הצעה בתנועה ותבצע אותה במהלך ההאזנה
- המורה ילמד מערך תנועות לתאור הפרק בהתייחס אל ההבטים הבאים:
 - הדגשים על הצטברות ודחיסה
 - הדגשים על שתי תבניות המקצב הטבועות בשני הנושאים
 - הדגשים על הדו- שיח בין הפסנתר והתזמורת